

הוספות ותגובות על מאמר והצדיקו את הצדיק הנדפס בגליון הקודם

ע"ד מה שהערתי במאמרי בגליון הקודם הערה 34 אודות תשובת החת"ס (יו"ד סוף סימן רס"ו), שהזכיר רק את האות צדי"ק שיש לעשות את היו"ד הימיני הפוכה ע"פ קבלת מורו בקבלת האריז"ל. ויש מגדולי דורנו שהבינו שכוונת החת"ס לאפוקי שאר האותיות (א,ו,ח,ע,ש) שאין לכותבם כדעת האריז"ל אלא כפי המבואר בב"י. בכך אם קבלה היא נקבל, אך אם כל מקורם נלמד רק ממשמעות הלשון בלבד, על זה הערתי דצ"ע, כי אין שום הכרח ללמוד כן בדברי החת"ס, די"ל דמה שהזכיר רק את האות צדי"ק, הוא משום דזהו חידוש טפי, כיון דהיו"ד ההפוכה לגמרי לאחוריה הוא שינוי גדול יותר מהשינויים שבשאר האותיות הנ"ל בכתב האריז"ל. כי בתשו' מאמר מרדכי הראשון (סוף סימן פ"ב) החמיר לפסול ס"ת שהצדי"ק נכתב ביו"ד הפוכה, ואף ה' תקופה קדומה שהחמירו בזה רוב גדולי פולין ובראשם הגר"י מרגליות בעל "סדר הגט" (עפ"י עדות הגר"ר ישראל בהג"ר שלום שכנא מלובלין משנת שי"ט לפ"ק, כעשתי-עשר שנים קודם התגלות האריז"ל והתפשטות הזוה"ק בעולם (עדות זו מודפסת בספרנו "ילקוט צורת האותיות" עמודים 706-708). לכן הזכיר החת"ס את האות צדי"ק כי חידוש הוא. ועוד דהמעין שורה אחת קודם בתשובת החת"ס הנ"ל, אכן יראה שלא זה ה' כוונתו לשלול שאר האותיות מלכותם בקבלת האריז"ל, כי זה לשונו להרב השואל: "ולאחיותי מזכיר דאין קפידא בדיעבד בתמונת אותיות שבסימן ל"ו וכמו שכתב בנודע ביהודא, הנני שולח לו מכתב מהאי ספרא דוקנא דידן, שלמדנו עמו תמונת אותיות של הרב בית יוסף, ומה שיראה ימיני הצדיק"ן מהופכין, הוא עפ"י קבלתי ממורי זצ"ל עפ"י קבלת האריז"ל ז"ל" עכ"ל, הרי דהחת"ס לא בא לשלול, אלא לכלול (גם) את האות צדי"ק, הואיל ואין בזה קפידא כדכתב הנוב"י. ועל כרחק דזהו כוונת מרן החת"ס, דאל"כ איך יעלה על הדעת שמורו הנשר הגדול הגר"ן אדלר ז"ל יחלוק בקבלת האריז"ל על מוהר"ח"ו שיצק מים חיים מפיו הקדוש. ועוד חיזוק לדברינו מ"דרשות חתם סופר" (לשבת שובה שנת תקס"ג ד"ה אין אין קמח) שכתב שם מפורש דתמונת אות שי"ן מורכב מאותיות עי"ן וי"ו, וכן אות טי"ת מורכב מאותיות נו"ן וי"ו, וזהו בקבלת האריז"ל כמובא מצ"ש ובמשנ"ח בשו"ע

הרב, וכדחזינו בס"ת המיוחסת למרן החת"ס זי"ע (שהעיד הגאון רבי מיכאל דוב ווייסמאנדל זצ"ל על אמיתות יחוסה) שגם שאר האותיות כתובים עפ"י קבלת האריז"ל. וצ"ע, כי למעשה אין לנו אלא דע"ת של עמודי ההוראה שליט"א.

וע"ד מה שעורר רב חשוב א' שאין לקבוע על סמך "סיפורי מעשיות" שהחזו"א חזר בו מהוראתו, ע"כ הריני להעתיק מספר "ארחות רבינו" הגר"י קניבסקי זצ"ל (או"ח ח"א אות קד) וז"ל: "מרן החזו"א בשנים הראשונות לבואו ארצה פסל לכולם את הצדי"קים עם ראש הפוך (כתב אריז"ל) אח"כ חזר בו מרן ולא פסלם לאלה שנוהגים כאבותיהם והניחם לנהוג כמנהג אבותיהם".

וע"ד מה שיצאו איזה ת"ח להגן על הסופר ממניסק בעל "כתיבה תמה" (וילנא תרי"ח) לסתור דברינו שהוא לא היה הראשון לשתול בתוך ספר "ברוך שאמר" (שהעתיק לספרו) תמונת צדי"ק ביד הפוכה, שפסלו מלאכתם מחמת "שאיין עושים שום רגל להיו"ד של הצדי"ק כו", כי (לדעתם) כבר נדפסה תמונת צדי"ק ביו"ד הפוכה בברוך שאמר דפוס שקלוב בשנת תקס"ד.

הנה ת"ח אלו התווכחו לשוא, הלך ושוב, וכנראה דלא נחתו למקצוע הרחב דהלכות סת"ס, ועיקר גדול חסר להם בדיני צורת האותיות. כי הציור המשובש בדפוס שקלוב הנ"ל הוא לכהיו"ת דוגמא לצדי"ק הפסולה של הסופרים דארץ בייראן, אך אינה ענין כלל לצדי"ק ביד הפוכה. דהנה יש כלל יסודי בדיני צורת האותיות, בהנוגע לאותיות המורכבים מצורת יו"ד, הנמצאים בראשי אותיות א, ו, ע, צ, ש, וכו', שחייב להיות בהם שני אברים 'ראש' ו'רגל', שהם יסוד צורת היו"ד. כי בחסרון אבר אחד מהם, אינה אלא 'נקודה בעלמא' ופסולה בהחלט, לא רק ביו"ד עצמה אלא גם כשהיא מורכבת באות אחרת, וכך כמפורש ברמ"א (סימן ל"ב סעיף י"ח) "וכן הדין ביו"די השי"ן והצדי"ק והעי"ן והפ"א אם נגעו בגוף האות יותר ממקום דיבוקם". (מקום דיבוקם הוא רגל היו"ד).

וכמבואר במקדש מעט (על ספר דעת קדושים) בקונטרס הא"ב (אות ו' ס"ק ג) "אם עשאה למעלה עב ומשפע ויורד למטה דק, פסולה... וכ"מ ברמ"א (שם) שפוסל בנדבכו יודי השי"ן והצדי"ק בגוף האות... דאין לך נדבק הראש לגוף האות טפי מזה והוי שינוי בצורת האות". וליתר ביאור עי' בספר "משנת הסופר" להגר"מ שטערן שליט"א (סימן ה' באות צ') בתמונות שצייר שם¹ על מש"כ בילקוט

ר' "רגל ימיני של ריש" כשאין לה רק רגל אחת בלבד. וכבר כתבנו במקום אחר, דמהא מוכח דגם לדעת רש"י בעינן (לכתחילה) קוץ השמאלי ביד, ולדעת ר"ת לעיכובא הוא כמבואר בתוס' שם, הרי דממה נפשך דברי המשיג מופרכים מכל וכל.

וע"ד התמיה דלא יתכן שצורת האות פ' בתפילין של החפץ חיים וצוק"ל היתה אחרת מכפי שהורה במשנתו הברורה. ככן המעיין בספרנו "ילקוט צורת האותיות" בהערות ובירורים (עמוד 738) יראה שם ג' צורות באות פ' (1) צורה עתיקה ומקובלת שאין בה עקב ממש, אלא שהיך בולט לאחוריו ע"י משיכת הקולמוס באלכסון, כזה⁶. (2) צורה עתיקה ומקובלת שיש בה שבירת עקב ממש כמו באות ביי"ת מבחוץ כזה⁷. (3) הצורה החדשה שהמציא הסופר ממינסק בספרו כתיבה תמה כזה⁸, שאמנם אין בה עקב מבחוץ, אך היא שבורה מבפנים, כי עובי הירך אינו מתמעט והולך, אלא שהיא עבה בתחילה ואח"כ נשברת ונעשית דקה, שעל כגון דא הוכחנו מהב"ש (לרבינו יו"ט ליפמן) באות למ"ד, דיש לקרוא עליה תגר שהיא אות שבורה.

במאמרנו (הערה 63) הבאנו עדותו של הסופר המובהק הרה"ח מו"ה אהרן פוללאק ז"ל מברוקלין שהביאו אליו לבדיקה את התפילין של הח"ת, ובין הדברים ששמענו מפיו שהאות פ' לא הי' כצורת הכתיבה תמה, אלא כהצורה (הראשונה) המקובלת. (ואגב הרינו להעתיק כעין הצורה מה שרשם לעצמו הסופר הר"ר אהרן ז"ל הנ"ל על דף האחורי של שער ספר משנה ברורה שלו כזה"ל: ראיתי הבתים של מרן בעל משנה ברורה, אורך התיתורא עם המעברתא 75 מ"מ ורוחב 58 מ"מ.) ועוד ראינו אצל חתנו הסופר המופלג הר"ר משה דוד ט"ב הי"ו פרשיות שקיבל מחותנו ז"ל, שרשם עליהם שהם נכתבו מהסופר שכתב את התפילין לבעל החפץ חיים זצ"ל, ואכן האותיות פ' דומים לצורה המקובלת הראשונה, ולא כהצורה (השלישית) החדשה שנתפשטה אצל רוב סופרי זמנינו.

דוד יהודה (ליב) גרינפעלד

מייסד ויו"ר משמרת סת"ם

הסופר "חסד להיו"ד [229] הרגל, פסול": ואכן התמונה השניה שם דומה לתמונת הצד"י שבדפוס שקלוב, והבן.

לאור הנ"ל, המתבונן בתמונת היו"ד המשובש של האות צד"י כזה² המודפס בספר ברוך שאמר (דפוס שקלוב, תקס"ד), יראה ש"הראש למעלה עב ומשפע ויורד למטה דק", וא"כ אין לה "רגל" בפני עצמה, כי הראש והרגל הם אבר אחד, ואין לתמונה זו שום שייכות לצד"י ביד הפוכה שעפ"י האריז"ל. ומעתה ברור שתמונת הצד"י ביו"ד הפוכה

שצייר הסופר ממינסק, כזה³ בתוך דברי הברוך שאמר שהעתיק לספרו "כתוב לחיים – כתיבה תמה", אינה הצורה השלילית (שכתבו הסופרים דארץ בייראן) שהחמיר בה הב"ש, אלא גם היא נכללת בצורה החיובית הנכונה (שהורה בעל תיקון תפילין), וכך הבין חד מרבני קשישאי בעל "מקנה אברם" שהעתיק דברי האגור - שמקורו מספר "תיקון תפילין" (ברוך שאמר). וזהו הצורה⁴ שהדפיס בחייו הגאון רבי אברהם דבלמאש ז"ל בעל "מקנה אברהם" בוויניציאה בשנת רפ"ג לפ"ק. והרי ז"ל הגאון בעל חוות יאיר בספרו "מקור חיים" על שו"ע (סי' ל"ו): "אות צדיק... צריך לעיין בראש ימין דידה, אם תהיה דיבוקו לאות נון, מצד ימין כאות יו"ד ממש כזה, או בצד שמאל כזה וכן כתוב לפנינו בספר מקנה אברהם, וכן נהגו רוב הסופרים", עכ"ל⁵.

ומה שנדחק א' מהם לטעון שהרגל של היו"ד נקראת "רגל", אך ורק כשהיא בצורתה, בצד ימין, אבל כשהיא בצד שמאל, לעולם אינה נקראת רגל, אלא עוקץ, ולפי"ז שפיר כתב הב"ש "שאר עושים שום רגל ליו"ד", ולכן הרגל השמאלי שביו"ד ההפוכה בצד"י שע"פ האר"י נחשב תמיד לעוקץ, גם אם היא עבה כרגל, ומשום כך הבין החזו"א מדברי הב"ש שכוונתו לפסול יו"ד הפוכה עכ"ל. זה אינו, כי תלמוד מפורש מכחישו (מנחות כט ע"א) "לא נצרכה אלא לקוצה של יוד", ופרש"י "רגל ימיני של יוד". הרי דרגל גופא מיקרי קוץ וכן להיפך דקוץ מיקרי רגל, מדכתב רש"י רגל "ימיני", מכלל דאיכא שמאלי, דהרי לא שייך למימר על אות

צ. 4.

צ. 3.

צ. 2.

5. ולא יאומן כי יסופר, שבספר כת"י של הסופר ממינסק הנמצא ברשותנו, בו העתיק דיני צורת האותיות מספר "מקנה אברהם" שינה הרבה מלשוננו, ובאות צד"י אף שינה את תמונתו (שהדפיסו בחייו) מיו"ד הפוכה ליו"ד ישרה.

7. כעין התמונה בספר בית אהרן.

6. כביאור הר"י עמדין בב"י.

8. השבורה החדשה מבפנים.